

Elemente de critică religioasă în mișcarea *Zeitgeist*

Lect. Dr. Alina PĂTRU

Mișcarea *Zeitgeist* este unul din fenomenele care suscită puternic spiritele în prezent, grefându-se pe fondul crizei economice mondiale și al vulnerabilității crescute a populației în asemenea circumstanțe. Cunoscută mai ales prin cele două filme documentare, *Zeitgeist. The Movie* și *Zeitgeist. Addendum*, amândouă purtând semnătura lui Peter Joseph, mișcarea se constituie ca un atac la adresa formelor de organizare politică, socială și financiară ale lumii de astăzi, lansat în numele unei dezvoltări naturale a umanului, lipsite de restricții, în solidaritate cu mediul înconjurător.

Interesul pe care mișcarea îl stârnește asupra teologului este dat mai ales de introducerea religiei în categoria factorilor opresivi, a fenomenelor care trebuie depășite pentru ca umanitatea să ajungă la împlinirea postulată. Mai mult decât atât, filmul *Zeitgeist. The Movie*, purtând subtitlul *What does Christianity, 911 and The Federal Reserve all have in common?*¹, pune sub semnul întrebării fundamentele hristologice ale creștinismului, negând originalitatea și istoricitatea lui Iisus Hristos. Ne vom opri în cele ce urmează pe rând asupra mișcării și a filmului *Zeitgeist. The Movie*, analizând și evaluând viziunea religioasă a acestora.

Documentul principal al mișcării îl reprezintă „Ghidul activistului”, intitulat *The Zeitgeist Movement. Observations and Responses. Activist Orientation Guide*, redactat și semnat de Peter Joseph, Roxanne Meadows și Jacque Fresco în februarie 2009². Deja în prefață, documentul îl anunță pe inițiatorul și creierul mișcării, proiectantul industrial și ingi-

---

¹ „Ce au în comun creștinismul, 11 septembrie și Rezerva Federală?”

² Disponibil în format pdf la <http://www.thezeitgeistmovement.com/joomla/index.php?Itemid=467>, accesat în 5.05.2009, 13.13.

Lect. Dr. Alina Pătru

nerul social Jacque Fresco.³ Despre acesta aflăm din *Zeitgeist. Addendum*, ca și din terțe surse⁴, că este preocupat de „proiectarea holistică a unor orașe ergonomice, de eficiența energetică, managementul resurselor naturale și automatica avansată, concentrându-se pe beneficiile pe care acestea le vor aduce societății”⁵. Spirit neobosit, cu vervă profetică, Fresco înfierează situația precară a prezentului, căutând în același timp explicații pentru aceasta și indicând soluții pentru ieșirea din crizele economice, politice și sociale. Născut în 1916, gânditorul futurist și-a dezvoltat viziunea începând din anii formării sale, care au coincis cu cei ai marii crize economice din al treilea deceniu al secolului al XX-lea⁶. Încrederea sa nealterată în descoperirile științei și în capacitățile tehnicii, menite să soluționeze probleme de tip social, îl arată a fi un reprezentant al modernității optimiste, așa cum s-a articulat aceasta în perioada interbelică, și nu tocmai o figură specifică peisajului nostru postmodern.

Care e legătura dintre toate acestea și religie? Constatăm din nou că factorul religios este mai prezent decât s-ar crede. Deși se concentrează pe aspecte sociale, Fresco nu poate să facă abstracție de religios. Vom ține cont de distincția între dimensiunea religioasă implicită, prezentă în orice sistem cu valențe soteriologice, chiar dacă acesta e construit pe baze areligioase, și religiosul explicit, numit ca atare și constituit ca element de raportare.

În *Ghidul activistului*, autorii se delimitează cu superficialitate de formele religioase explicite⁷. Acestea sunt expediate în sfera „explicațiilor inventate pentru fenomene”, generate de nevoia umană de coerență. Numai „atașamentul emoțional” îl împiedică pe om să se detașeze de „credințele tradiționale”, astăzi depășite. Idealurile religioase, bune în sine, „nu au prins niciodată rădăcină”, pentru că oamenii doar au visat la ele, s-au rugat ori au vorbit despre ele⁸. Utilizarea activă și responsabi-

---

³ *The Zeitgeist Movement. Observations and Responses. Activist Orientation Guide*, ed. cit., p. 2. Vom numi acest document în cele ce urmează „Ghidul activistului”.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Jacque_Fresco, 5.05.2009, 13.30.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ghidul activistului*, ed. cit., pp. 78-80.

⁸ *Ibidem*, p. 79.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

lă a descoperirilor științifice și tehnice este singura în măsură să transpună în practică aceste idealuri.

Încrederea în „Știință” și în capacitățile ei de a salva omenirea îmbracă forme religioase: „Metoda Științifică este așadar o atitudine, o perspectivă”⁹; „știința și tehnologia sunt divinitatea în acțiune”¹⁰, formulează autorii. Inițiala majusculă a cuvântului „Știință”, precum și felul în care este aceasta descrisă, dovedesc că avem de a face cu o religiozitate implicită, în care a fost înlocuit obiectul transcendent al adorației cu unul aparținând de planul mundan. În schimb atitudinea și comportamentul celui care se raportează la ele sunt de tip religios. E vorba de o religiozitate alternativă, însă reală – un fenomen ce cunoaște o amploare deosebită în ziua de azi. Interesant este și faptul că nu avem numai un pol pozitiv, spre care se îndreaptă adorația de tip religios, ci și unul negativ, care focalizează nevoia umană de respingere, de delimitare și de plasare a vinei, un fel de „diavol” modern, și aici se regăsesc în primul rând „Sistemul Monetar”, apoi organele guvernamentale, factorul politic și în general orice instanță de tip instituțional¹¹.

Ceea ce propune mișcarea Zeitgeist reprezintă o formă de materialism utopic, asemănătoare formulei marxiste. Această observație este întărită și de viziunea asupra naturii umane, așa cum se desprinde ea din documentul citat. Natura umană e înțeleasă a fi bună prin sine, în absența oricărei raportări de tip religios¹². Mai mult decât atât: caracterul uman este exclusiv rezultatul acțiunii factorilor ambientali. Zestrea genetică este cu totul scoasă din ecuație, și chiar se aduc exemple de experimente psihologice și sociologice menite să susțină această idee¹³. Principalul vinovat pentru crimele și abaterile comportamentale de orice natură este nimeni altul decât Sistemul monetar, marele inamic al omenirii, în perspectiva ideologilor mișcării Zeitgeist. Sistemul monetar nu e de niciun folos, ba mai mult, omenirea s-ar putea dispensa de el în prezent. Sistemul monetar este cel care „perpetuează corupția, restriștea și insuficiența”¹⁴.

⁹ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰ *Ibidem*, p. 79.

¹¹ *Ibidem*, pp. 5-33.

¹² *Ibidem*, pp. 69-77.

¹³ *Ibidem*, pp. 71-74.

¹⁴ *Ibidem*, p. 75.

Lect. Dr. Alina Pătru

Revenind la problema naturii umane, observăm că potrivit gândirii Zeitgeist, oamenii nu se împart în buni și răi, ci doar o iluzie optică ne determină să vedem diferențe acolo unde ele nu există. De asemenea, separațiile pe care le introducem în mod curent între om și restul naturii sunt tot dovezi ale neînțelegerii realităților fundamentale. De toate aceste păcate se face vinovat așa-zisul „ego spiritual”, pe care l-ar deține numai omul, și care îl determină să se creadă superior altor făpturi. Acesta „a condus la conflicte dramatice, vreme de generații, nu numai între ființele umane, ci și între noi și mediul înconjurător. Însă, pe măsura trecerii timpului, Știința a arătat că oamenii sunt dependenți de exact aceleași forțe din natură ca și orice altceva. Am învățat că noi toți împărtășim aceeași structură subatomică, precum copacii, păsările și toate celelalte forme de viață. Am învățat că nu putem trăi fără elementele naturii... avem nevoie de aer curat pentru a-l respira, de hrană pentru a o consuma, de energie de la soare etc. Când înțelegem această relație simbiotică a vieții, începem să vedem că în ceea ce privește relațiile noastre, cea cu planeta și natura este cea mai profundă și mai importantă. Iar mijlocul prin care se exprimă aceste adevăruri este Știința”¹⁵.

Așadar, religiozitate implicită, pe fondul respingerii celei explicite. Clarificări suplimentare oferă și pagina web a mișcării Zeitgeist, unde citim:

„Intenționăm să refacem modul de a înțelege necesitățile fundamentale ale speciei și mediul înconjurător prin promovarea celor mai recente descoperiri despre cine și ce suntem cu adevărat, înțelegând că știința, natura și tehnologia (mai mult ca religia, politica și banii) sunt baza evoluției noastre structurale și spirituale, nu doar ca indivizi ci și ca civilizație. Ideile principale ale acestui mod de gândire se bazează pe observarea elementelor Spontane și Simbiotice ale legilor naturii și a modului în care, folosind aceste cunoștințe ca bază a instituțiilor personale și sociale, viața pe pământ poate deveni un sistem care evoluează constant în bine, în care consecințele sociale negative ca stratificarea socială, războiul, atitudinile partizane, elitismul sau delicvența se vor reduce constant și, eventual, vor dispărea complet din spectrul comportamentelor umane.

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 78.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

Această ipoteză este, desigur, foarte greu de crezut pentru majoritatea oamenilor deoarece am fost condiționați de societate să gândim că incorectitudinea, corupția și crima sunt inevitabile și că vor fi întotdeauna oameni care vor să abuzeze, să rănească sau să profite de ceilalți. Religia este cea mai mare promotoare a acestor idei deoarece mentalitatea "buni și răi", "noi și ei" susține această falsă concepție¹⁶.

Din acest fragment se desprinde și definiția religiei (în sensul tradițional al termenului), corespunzătoare mentalității mișcării Zeitgeist. Religia pe care o combate mișcarea este de fapt o ideologie, un model explicativ pentru lume și societate, un model static și rigid, care împarte oamenii în buni și răi și introduce, în scop manipulator, separații inadmisibile. Reducția este operată sistemului de gândire creștin, înțeles în termenii formulei „crede și nu cerceta”:

„Când înțelegem că părerile noastre și întreaga cunoaștere evoluează continuu, realizăm că orice sistem de idei care susține că știe ceva, fără a permite dezbateri, este greșit. Religia, bazată pe credință, este campioana acestei deformări, pretinzând că știe ceva indiscutabil despre originile complexe și greu de descifrat ale speciei umane, lucru imposibil într-un univers într-o continuă schimbare”¹⁷.

Dacă religia ar constitui ceea ce mișcarea Zeitgeist vede în ea, atunci ea ar fi într-adevăr de combătut. Cine are nevoie de o ideologie restrictivă, care să inhibe orice creativitate intelectuală și să deterioreze relațiile fiecărui ins cu mediul lui ambiental, fără a oferi în schimb decât integrarea formală într-un mecanism social viciat? Critica mișcării Zeitgeist se îndreaptă așadar nu spre religie în sine, ci spre o formă deteriorată a acesteia. În acest sens, critica este pertinentă. Problematic este însă faptul că mișcarea pare să nu sesizeze diferențele existente între religiozitatea autentică, ce se manifestă pe toate palierele ființei umane și îi oferă acesteia un plus existențial incontestabil, și formele extrem de deteriorate ale acesteia, expuse mai sus. Să nu fi avut liderii mișcării niciodată șansa de a întâlni și de a cunoaște un creștin având în același timp trăire religioasă autentică și deschidere intelectuală?

¹⁶ <http://www.thezeitgeistmovement.com/joomla/index.php?Itemid=467>, 5.05.2009, 13.13.

¹⁷ *Ibidem.*

Lect. Dr. Alina Pătru

În filmele *Zeitgeist*, mai ales în *Zeitgeist. The Movie*, pare a se articula o viziune ușor diferită asupra religiei. Ediția finală a lui *Zeitgeist. The Movie*, regizată de Peter Joseph și lansată la data de 25.06.2007, debutează cu discursul călugărului budist Chogyam Trungpa Rinpoche. E vorba de un cadru sonor pe un fond întunecat, întrerupt de câteva Pete de bruiaj și de afișajul numelui vorbitorului. Acesta începe prin a defini spiritualitatea ca fiind o chestiune de intuiție, ca imediat după aceasta să introducă distincția între tradițiile teiste, în care actele umane pot să fie sau nu pe placul unor principii sau entități divine, și cele non-teiste, în care accentul cade exclusiv pe realitatea prezentă. A experia prezentul conține în sine o putere nebănuită, și pentru că nu suntem în stare să suportăm povara acestei puteri care ne copleșește, afirmă vorbitorul, „de aceea ne îndreptăm în permanență spre trecut și spre viitor, și poate că de aceea căutăm religia, poate că de aceea mărșăluim pe străzi, poate că de aceea ne plângem de societate, poate că de aceea votăm la alegerile prezidențiale – situația e ironică, e cât se poate de comică...”¹⁸.

După cum s-ar deduce de aici, definiția religiei include numai religiile de tip teist, care au o raportare de tip personal la sacru, și numai acestea din urmă sunt responsabile pentru neajunsurile existenței umane în condițiile prezentului. Dintr-o dată – constatăm – critica nu mai vizează religiosul în ansamblul său, ci numai unele modalități ale acestuia. O formă de religiozitate care nu pune accentul pe sacrul personal, ci doar pe trăirea nedefinită a unei experiențe interioare e nu doar acceptată, ci poate fi chiar utilă viziunii *Zeitgeist*. Sectorul spre care se îndreaptă critica religioasă este acum mai restrâns.

Prologul filmului continuă cu un set de imagini menite să pună în lumină atât unitatea fundamentală existentă între om și creație, cât și denaturarea umanului sub acțiunea religiei manipulative și a politicului¹⁹. Urmează un nou episod discursiv, de critică a sistemelor teiste, mai exact a instituțiilor religioase, care, la fel ca toate instituțiile, se fac vinovate de minciună²⁰. În spatele celor care fondează instituții se ascund interese, în primul rând legate de putere și control. Instituțiile îi înde-

---

¹⁸ *Zeitgeist. The Movie*, minutele 3-4.

¹⁹ Idem, min. 4-9.

²⁰ Idem, min. 9 -10.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

părtează pe oameni de „prezența divină din Univers, pe care oamenii au numit-o Dumnezeu”. Se încearcă o definiție a acestui Dumnezeu, iar metoda aleasă e cea a negațiilor: „Nu știu ce este Dumnezeu, dar știu ce nu este”²¹. Îi dăm cuvântul vorbitorului:

„Gândiți-vă numai! Religia a convins, realmente, oamenii, că există un om invizibil, trăind în cer, care vede tot ce faci, în fiecare minut al fiecărei zile. Iar omul invizibil are și o listă specială cu 10 lucruri pe care nu vrea ca tu să le faci. Și dacă faci unul din aceste zece lucruri, el are un loc special, plin de foc și fum, un loc al torturii și spăimeii, unde te va trimite să trăiești și să suferi, să arzi, să te sufoci, să țipi și să plângi veșnic, până la sfârșitul timpurilor. Dar el te iubește! Te iubește. Te iubește și are nevoie de bani. Întotdeauna are nevoie de bani! Este atotputernic, este perfect, atotștiutor și înțelept. Totuși, nu se poate descurca cu banii! Religia înghite miliarde de dolari, nu plătește taxe și mereu are nevoie de încă puțin...”²².

Afirmațiile sunt dublate de imaginile unei animații cu caracter comic, care conferă mesajului o brizantă deosebită.

Aceasta este imaginea religioasă pe care o critică mișcarea Zeitgeist. Credem că nici nu mai e nevoie să precizăm că între reprezentarea lui Dumnezeu expusă mai sus și realitatea pe care o cunoaște credinciosul în practica religioasă diferențele sunt enorme. Critica se îndreaptă așadar din nou spre o imagine deteriorată a sacrului, atât de deteriorată încât ne întrebăm: oare chiar se fac creștinii vinovați de faptul de a-L prezenta atât de reduționist pe Dumnezeul lor?

Și acesta este și modul în care este introdusă Partea I a filmului, dedicată creștinismului și intitulată „Cea mai grozavă poveste spusă vreodată”²³.

Cele trei părți principale ale filmului tratează pe rând problema creștinismului, a atacurilor de la 11 septembrie și a sistemului financiar ce guvernează azi SUA și întreaga lume. Ele beneficiază și de o transcriere pe pagina web²⁴ a afirmațiilor din film, însoțită de note de final și link-uri explicative, așadar de un aparat critic bine pus la punct.

²¹ Idem, min. 10-11.

²² Idem, min. 12-14.

²³ Idem, min. 14.

²⁴ <http://www.zeitgeistmovie.com/transcript.htm>, 6.05.2009, 12.30.

Lect. Dr. Alina Pătru

Atenția noastră se va concentra, în cele ce urmează, asupra Părții I, cea dedicată religiei și în special creștinismului. Aici sunt elaborate următoarele idei²⁵:

Soarele a fost venerat din cele mai vechi timpuri și împreună cu celelalte corpuri cerești a fost în foarte multe culturi obiectul personificării și al mitizării cu scop religios. Un exemplu de zeu solar este Horus, din mitologia egipteană, despre care aflăm din film că ar fi fost zeul solar al Egiptului în jurul anilor 3000 î.Hr. Personalitatea sa este descrisă în amănunt: „Horus s-a născut în 25 decembrie din fecioara Isis-Meri. Nașterea lui a fost însoțită de apariția unei stele în răsărit, pe care au urmat-o trei regi, dorind să îl adore pe salvatorul nou-născut. La vârsta de 12 ani, Horus a fost un dascăl prodigios, la 30 de ani a fost botezat de Anup și apoi și-a început activitatea publică. El umbla însoțit de 12 discipoli, săvârșind minuni, vindecând bolnavi și mergând pe apă. Horus e cunoscut sub multe nume, cum ar fi Adevărul, Lumina, Fiul uns al lui Dumnezeu, bunul Păstor, Mielul lui Dumnezeu și multe altele. După ce a fost trădat de Tifon, Horus a fost crucificat, îngropat pentru trei zile și apoi a înviat”.

În schema lui Horus sunt apoi încadrate multe alte zeități, fiecare preluând unele din caracteristicile acestuia. Sunt descriși pe scurt Attis din Frigia, Krișna din India, Dionisos din Grecia și Mithra din Persia. Apoi sunt pur și simplu enumerați alți 40 de asemenea „mesia solari”, printre care și un anumit „Xamolxis din Tracia”, sau „Învățătorul divin al lui Platon” sau „Monarhul universal al sibilelor”²⁶. În final e prezentat „cel mai recent dintre ei”, Iisus Hristos, și anume prin notarea aceluiași trăsături care au fost evidențiate și în cazul personalității lui Horus.

Urmează explicarea acestor uluitoare paralelisme identificate între diferiții „zei solari”, iar aceasta se face în grilă astrologică. Nașterea personalității solare e asociată solstițiului de iarnă și evenimentelor stelare care au loc în această perioadă. Momentul învierii e relaționat echinocțiului de primăvară. Cei 12 discipoli sunt cele 12 constelații pe care le străbate soarele în cursul unui an. Precesiunea echinocțiilor face ca, o dată la 2150 de ani, să se schimbe constelația sub semnul căreia răsare

---

²⁵ Ideile sunt preluate din <http://www.zeitgeistmovie.com/transcript.htm>, 6.05.2009, 12.30.

²⁶ *Zeitgeist. The Movie*, minutele 18-19.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

soarele în ziua echinocțiului de primăvară. 2150 de ani reprezintă astfel „o eră”. „Între 4300 și 2150 î.Hr. a fost era taurului, între 2150 î.Hr. și 1 d.Hr. a fost era berbecului, iar din 1 d.Hr. și până în 2150 d.Hr. ne aflăm în era peștilor. În jurul anului 2150 vom intra într-o nouă eră: cea a vărsătorului”²⁷.

Iisus e interpretat a fi personalitatea solară specifică erei peștilor, și care își va înceta așadar eficiența o dată cu inaugurarea erei vărsătorului. Caracterul Iisus e privit ca „un hibrid literar și astrologic”, „un plagiat al zeului solar egiptean Horus”. Și alte istorisiri biblice, precum cele legate de potop sau de Moise, legiuitorul, sunt văzute la rândul lor a fi forme de plagiat. Biblia este „un hibrid astro-teologic și literar, la fel ca și aproape toate miturile religioase dinaintea ei”. Lipsa mărturiilor istorice despre Iisus Hristos îi conduc pe autorii filmului la concluzia că Acesta nici nu ar fi existat. „Realitatea este că Iisus era zeitatea solară a sectei gnostice creștine, și, la fel ca toți ceilalți zei păgâni, era o figură mitică. Stăpânirea politică a încercat să îl historicizeze pe Iisus, pentru a obține mai ușor controlul social”, se afirmă în documentar. Această stare de fapt a început odată cu decretul lui Constantin cel Mare și a continuat cu politica Vaticanului, până în ziua de astăzi.

Redăm în întregime concluzia acestei prime părți a filmului:

„Creștinismul, ca și toate celelalte sisteme religioase teiste, este frauda timpului. El a fost folosit pentru a separa speciile de lumea naturală și de asemenea una de cealaltă. El susține supunerea oarbă în fața autorității. El reduce responsabilitatea umană, ajungându-se până la ideea că Dumnezeu controlează totul, în schimb, crime îngrozitoare pot fi justificate în numele urmării divine. Și, cel mai important, le asigură puterea celor care cunosc adevărul, dar se folosesc de mit pentru a manipula și controla masele. Mitul religios este cel mai puternic dispozitiv creat vreodată, el servește ca teren psihologic pe care se pot dezvolta alte mituri.

Un mit este o idee care, crezută la scară largă, este falsă. În sens mai profund, în sens religios, un mit este o povestire care oferă orientare și care mobilizează. Accentul nu cade pe conformitatea poveștii cu realitatea, ci pe funcția ei. O poveste nu poate avea efect dacă nu este crezută ca fiind adevărată, în interiorul unei comunități sau al unei na-

²⁷ <http://www.zeitgeistmovie.com/transcript.htm>, 6.05.2009, 12.30.

Lect. Dr. Alina Pătru

țiuni. Nu intră în discuție faptul că unii oameni recurg la impolitețea de a interoga adevărul povestirii sacre. Gardienii credinței nu intră în polemică cu aceștia. Ei îi ignoră sau îi denunță ca blasfemiatori”²⁸.

Zeitgeist lansează câteva teze care par a fi revoluționare. Sunt însă fundamentate ideile expuse mai sus?

Așa cum precizăm, materialul textual este însoțit de un aparat critic întocmit în conformitate cu rigorile muncii științifice. Și totuși, o scurtă privire aruncată asupra surselor din care provin ideile redatate este deja concludentă pentru veridicitatea informațiilor. Frapează faptul că în listă nu apare nici un istoric al religiilor consacrat²⁹. Numele întâlnite cel mai frecvent sunt cele ale lui Gerald Massey, Edward Carpenter, Thomas Doane, Manly P. Hall și S. Acharya. Primii patru dintre ei au activat la finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Lucrările citate ale acestora au fost publicate în primele decenii ale secolului al XX-lea. Nu e de mirare că ele au ecou abia acum?

Descrierea personalității lui Horus se fundamentează pe textele lui Gerald Massey (1828-1907). Paralelismul propus de acesta între Horus și Iisus este amendat chiar în populara enciclopedie Wikipedia. În articolul dedicat lui Massey se poate citi:

„Opera sa, care schițează comparații între religia iudeo-creștină și cea egipteană, este desconsiderată pe scară largă în domeniul egiptologiei moderne și nu este menționată în *Enciclopedia Oxford a Egiptului Antic* sau în alte lucrări moderne de egiptologie. (...)”

Unii scriitori au schițat paralele între Iisus și Horus, în special Gerald Massey la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Totuși, Massey nu a fost un egiptolog calificat și opera sa nu a fost niciodată recunoscută în domeniul egiptologiei, iar ideile sale au fost văzute ca teorii extremiste cărora le lipsea suportul critic. Massey a fost de asemenea teozof, teoriile lui susținând de multe ori concepte și idei teozofice.

---

²⁸ *Zeitgeist. The Movie*, minutele 38-41.

²⁹ Singura excepție notabilă o constituie James Frazer, care înregistrează prezențe sporadice în lista notelor de final. Frazer este meritoriu pentru faptul de a fi fost deschizător de drum în comparatistica religioasă, însă multe din ideile sale sunt astăzi considerate depășite. De altfel, Frazer și-a publicat *Creanga de aur*, ediția finală, între anii 1907 și 1915.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

Scrierile lui Massey l-au influențat pe Alvin Boyd Kuhn, iar mai apoi pe preotul anglican Thomas Harpur, care a prezentat propria lui versiune în cartea sa „Hristosul păgân”, argumentând că toate ideile esențiale ale iudaismului și ale creștinismului provin în primul rând din religia egipteană. (...)

W. Ward Gasque afirmă că egiptologii au respins multe din pretențiile specifice ale lui Harpur și Massey ca fiind eronate, arătând că nu există nicio evidență a unei nașteri feciorelnice a lui Horus, și că sursa principală a lui Harpur, anume Alvin Boyd Kuhn, a fost un teozof care își publica propriile cărți, și că celelalte surse ale sale au fost în principal nu texte antice egiptene, ci autori depășii³⁰.

Este știut faptul că miturile din jurul zeităților Antichității cunosc în general multe variațiuni, întâlnite atât în timp cât și în spațiu. *Dicționarul zeilor și zeițelor Egiptului Antic* expune diferitele forme ale mitului horusian. Există și cele care fac din Horus un zeu-soare, dar acestea au un rol secundar în ansamblul personalității lui³¹. Alții sunt zeii solari importanți ai egiptenilor: Amon, Ra, Chepre, Aton. Există, într-adevăr, unele valențe soteriologice ale activității lui Horus³², dar caracterul lui este departe de a fi mesianic. Cât despre nașterea feciorelnică, învierea după trei zile și celelalte aspecte ale vieții lui Horus numite de Massey, nu găsim nici o referință în sursele citate. În aceeași linie se înscriu și articolele din enciclopediile *Britannica*³³ și *Encarta*³⁴, sau din *Dicționarul de mitologie generală* al lui Victor Kernbach³⁵. Izvorul textual principal din care avem informații despre mitul horusian îl reprezintă tratatul lui Plutarh, *Despre Isis și Osiris*. Nici aici nu reușim să identificăm informațiile pe care le vehiculează Massey despre Horus³⁶.

³⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Gerald_Massey, 6.05.2009, 13.15.

³¹ George Hart, *Dicționarul zeilor și zeițelor Egiptului Antic*, Ed. Artemis, București 2004, pp. 63-70.

³² Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Univers Enciclopedic și Ed. Științifică, București, 1999, pp. 71-73.

³³ *Encyclopaedia Britannica 2005 Ultimate Reference Suite DVD*.

³⁴ *Microsoft Encarta Enzyklpădie Professional 2004 DVD*.

³⁵ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, București, 2004, p. 244.

³⁶ Plutarh, *Despre Isis și Osiris*, Ed. Herald, București, 2006.

Lect. Dr. Alina Pătru

Se vede așadar că nu este vorba de împrumuturi, ci de proiecții cu sens invers: aspura lui Horus sunt proiectate caracteristici preluate de la Iisus Hristos. Gerald Massey îl lecturează pe Horus în cheie hristică, introducând în caracterul lui multe elemente de proveniență biblică, pentru ca ulterior să acuze creștinismul că l-ar fi plagiat pe Horus. Nici ceilalți zei nu se înscriu decât forțat în tiparul horusian³⁷. Există, e drept, unele elemente comune lui Iisus Hristos și zeilor din alte culturi. Când afirmăm că Iisus Hristos a recapitulat în Sine întreaga natură umană, avem desigur în vedere și toate valorile autentice ale tuturor spațiilor cultural-religioase. Iisus Hristos le-a cuprins, le-a adunat în Sine pe toate acestea, și totuși, El e mult mai mult decât simpla însumare a lor. Numai concentrarea asupra întregului, ca un tot viu și organic, oferă cheia de acces spre originalitatea mesajului creștin.

Stabilirea de conexiuni se face de multe ori chiar cu prețul veridicității informațiilor, și nu în cea a studiului comparatistic riguros al religiilor.

Este interesant de observat cum personalitatea lui Iisus Hristos a fost mereu, în diferite spații și timpuri, supusă unui proces de reinterpretare, de multe ori bine intenționat, însă care inevitabil a operat o reducere a acesteia. Mai ales în timpurile moderne asistăm la asemenea reduceri. Câteva exemple: pentru hinduismul modern, Iisus Hristos este unul din avatarii zeului Vișnu, întrupat pe pământ pentru a rezolva o situație de criză a omenirii; pentru budism, El este un bodhisattva dispus să ofere tuturor accesul spre mântuire, așa cum mai sunt și mulți alții; pentru iudaismul modern cu tendințe de deschidere spre celelalte religii, El este un rabin care a propus o posibilă interpretare a Torei, la fel cum au făcut și mulți alți rabini; pentru islam, El a fost dintotdeauna unul dintre profeții lui Allah, al cărui mesaj în timp s-a pervertit. Credem că poate fi acceptată ideea că Iisus Hristos realizează și lucrarea unui avatar, și pe cea a unui bodhisattva, și pe cea a unui interpret al Torei sau a unui profet. Și totuși, El nu poate fi limitat la niciuna din aceste categorii, și nici la însumarea lor, ci le transcende pe fiecare dintre acestea cu mult.

---

³⁷ Vezi Gwendolyn Leick, *Dicționar de mitologie a Orientului Apropiat Antic*, Ed. Artemis, București, 2005.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

Aceleași lucruri le putem afirma și despre interpretarea astrologică. Și ea reprezintă o reinterpretare a lui Iisus Hristos, și anume una naturalist-materialistă, care postulează ca sistem de referință absolut circuitul corpurilor cerești. Sunt, într-adevăr, sugestive unele din denumirile astrelor sau constelațiilor care jalonează mersul soarelui în momente precise. Să nu uităm însă că ziua de 25 decembrie a fost stabilită ulterior în mod convențional ca zi de naștere a lui Iisus. De ce tocmai 25 decembrie? Alegând această zi, Părinții Bisericii au dat dovada unei capacități speculative și integrative remarcabile. Iisus Hristos nu este un zeu solar, însă prin unele din epitetele atribuite Lui și prin fixarea potrivită a datei sărbătorilor, Părinții primelor veacuri au înlesnit tuturor adoratorilor de zei solari accesul la Hristosul creștin, pe care l-au prezentat a fi adevăratul Soare, „Lumina lumii”³⁸, „Soarele dreptății”³⁹. Nașterea a fost ulterior fixată la data de 25 decembrie, pentru a da un nou sens unei sărbători solare precreștine, pentru a o ridica pe aceasta din urmă de la un înțeles simplu, de tip naturist, la unul spiritual. Misionarii creștini ai primelor secole au operat astfel un proces de interpretatio christiana, propunându-le noilor credincioși nu înlocuirea, ci desăvârșirea sensului sărbătorilor lor. Autorii citați mai sus parcurg traseul invers: ei redescoperă sensul primar naturist din spatele unei sărbători creștine complexe și presupun că aceasta s-ar reduce la ceea ce au descoperit ei.

Problema categoriilor de adevăr aplicate în cazul gândirii mitice este și ea una care are nevoie de o elaborare mai amplă. Miturile au într-adevăr și o funcție socială, dar ele nu se reduc la atât. Adevărul lor trebuie căutat la alt nivel decât cel al lecturii primare. E vorba despre narațiuni beneficiind de mai multe nivele semantice, așadar de mai multe staturi ale interpretării. Mitul este o povestire referitoare la evenimentele esențiale ale ființei, el surprinde într-o formă narațională un adevăr fundamental. Gândirea mitică este complementară gândirii filozofice și nu opusă acesteia, și nici falsă prin raportare la „adevărul” de tip speculativ⁴⁰.

---

³⁸ *In* 8, 12.

³⁹ *Mal* 3, 20.

⁴⁰ Vezi în acest sens Mircea Eliade, *Mitul etemei reînnoașterii*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999, sau Michel Meslin, *Știința religiilor*, Ed. Humanitas, București 1993, pp. 240-270.

Lect. Dr. Alina Pătru

O critică susținută este adusă sistemelor religioase teiste. Aceasta se articulează pe două direcții. Este vizat nivelul instituțional al acestora, și așa cum am văzut, ideologii Zeitgeist așează un semn de egalitate între instituție și manipulare sau minciună. În al doilea rând, teismul este înțeles ca introducând „nevoia de a fi pe placul unor principii divine”⁴¹. Teismul este așadar redus la o simplă morală. Zeii sau Dumnezeu teist sunt văzuți ca simple instanțe exterioare, care propun un set de reguli ce rămân în fond străine vieții lăuntrice. Critica sistemelor non-teiste este aceasta: Dumnezeu ca instanță exterioară îl îndepărtează pe om de el însuși, de bogăția experienței sale interioare, îl ține prizonier în derizoriu și efemer. Un sistem religios non-teist se definește pe sine accentuând primatul trăirii interioare – adâncimile sufletului sunt topoșul în care omul face experiența divinului.

Observăm așadar că nu teismul e criticat, ci exclusivă exterioritate a actului religios. Trebuie însă precizat că nici sistemele teiste nu își propun să instituie o simplă morală exterioară, ci un nivel al vieții și al trăirii care să se răsfrângă spre exterior, printre altele și sub forma moralei. Religiosul are întotdeauna o dimensiune a experienței interioare, și atunci când aceasta lipsește, avem de a face cu un religios denaturat. Istoria a cunoscut multe cazuri de instrumentalizare a religiosului, de folosire abuzivă a lui în scopul obținerii unor avantaje de tip material. Dar respectivele pervertiri ale religiosului au fost catalogate ca atare și din interiorul sistemului respectiv. Ele se întâlnesc de altfel în toate spațiile religioase: flagelul instrumentalizării a pândit mereu orice ideal religios.

Comparația introdusă în prologul filmului de Chogyam Trungpa Rinpoche se realizează așadar de la bun început pe baze greșite. Avem pe de o parte, idealul propus de sistemele non-teiste, pe de cealaltă o transpunere în real mai puțin reușită din spațiul teismului. Comparația este eronată pentru că nu se folosește de aceeași unitate de măsură: idealul trebuie comparat cu un alt ideal, trăirea religioasă superlativă cu superlativăle experiențiale ale celui alt spațiu, doctrina cu o altă doctrină, iar practica, la rândul ei, cu aspectele practice dintr-un alt univers religios.

---

⁴¹ *Zeitgeist. The Movie*, minutele 3-4.

Elemente de critică religioasă în mișcarea Zeitgeist

Întotdeauna însă, critica poate fi valorizată și în mod pozitiv. Critica adusă de mișcarea Zeitgeist creștinismului ar trebui să aibă menirea de a-i atenționa o dată în plus pe creștini că este necesar ca ei să își trăiască idealurile religioase, și nu doar să le proclame; iar în al doilea rând să le afirme în forma lor autentică, și nu doar în cea denaturată, întâlnită pe buzele unora din liderii politici și religioși. În același timp, ea arată câtă nevoie avem astăzi de a realiza o comparativă religioasă corectă și riguroasă. Cunoașterea solidă a istoriei religiilor reprezintă un element esențial în structura formativă a viitorului teolog.

Abstract: Elements of Religious Criticism in the Zeitgeist Movement. This paper is a reaction to a contemporary challenge proposed by the Zeitgeist movement, made famous by the two homonymous documentaries. It is a materialist movement, which intends to build the ideal society by eliminating the religious factor. This ideology contains implicit religious aspects and thus it is in fact a religious alternative specific to present-day society.

In *Zeitgeist: The Movie* two other forms of religious criticism are presented. Theism is criticized from the perspective of experiential elements specific to non-Theism, and secondly the personality of Jesus Christ is questioned. An astrological pattern is applied to the God-Man and thus His specific complexity is reduced to the level of a mere natural phenomenon.

This paper investigates the information sources used in the film, analyzes the argument and the hermeneutic act. Reductionist interpretations are corrected and supplemented for the sake of authenticity. The various issues raised by *Zeitgeist* receive answers based on up-to-date research in the history of religions, and basic principles of Christian theology.